

GİRİT-MİNOS VE MİKEN SANATINDA SFENKS

Arş. Gör. Akın TEMÜR*

Özet

Girit-Minos kültürü M.Ö. 3. binin başlarında veya diğer bazı araştırmacılara göre, ortalarında son bulan Neolitik Çağ ile başlar. En eski mühürler M.Ö. 2600-2000 yılları arasında ortaya çıkmıştır. Girit-Minos kültürünün doruk noktasına ulaştığı dönem ise M.Ö. 1600 yıllarıdır. Girit-Minos sanatında Sfenks ise ilk olarak saraylar dönemi olarak kabul edilen çağın OM II (M.Ö. 2000-1700) döneminde ortaya çıkmıştır. Sfenks'in bu dönemde ortaya çıkmasının sebebi olarak bu süreçte Mısır ve Suriye ile yapılan ticari ilişkiler gösterilmektedir. Giritliler bu ticari ilişkilerinin sonucunda Sfenks'i, Mısır ve Suriye'den almışlar ve benimsemişlerdir. Ancak Girit-Minos sanatında Mısır ve Suriye etkileriyle ortaya çıkan Sfenks belirli bir yapı ortaya koymazken, Miken sanatına gelindiğinde oturmuş yapısı ve kendine has özellikleriyle Miken Sfenks'i diyebileceğimiz noktaya gelinmiş ve Girit Miken Sfenks tipi ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sfenks, Girit, Minos, Miken, Sanat

Sphinx in Mycenaean and Minoan Arts

Abstract

The Cretan-Minoan culture starts with the Neolithic period which ends at the beginning of 3 the century B.C or, according to some researchers, in the middle of the same century. The oldest seals came to the light between 2600 and 2000 B.C. However, the period when Cretan – Minoan culture reached its peak is around 1600 B.C . In Cretan and Minoan cultures, Sphinx first appeared in the OM II (2000-1700B.C.) period of the era regarded as the period of palaces. The trade affairs with Egypt and Syria are shown to be the reason for Sphinx 's appearing in this period . As a result of these trade affairs, the Cretans transferred Sphinx from Egypt and Syria and they adopted it. However, while the Sphinx emerging with Egyptian and Syrian effects in the Cretan-Minoan culture represents an unsettled form , the Sphinx in the Mycenaean art with its settled form and authentic features comes to a point where it can be called the Mycenaean Sphinx and thus the Cretan - Mycenaean Sphinx type comes into being.

Key Words: Sphinx, Cretan, Minoan, Mycenaean, Art

Girit adasında gelişen Minos kültürü, M.Ö. 3. binin başlarında başlar¹. Minos kültürünün doruk noktasına ulaştığı dönem ise M.Ö. 1600 yıllarıdır². Buna bağlı olarak bu kadar eskiye dayanan bir kültürün sanatının kaynağı ve doğuyla olan ilişkisi hakkında da çok farklı görüşler vardır³. Minos sanatında görülen sfenkste kökeni tartışılan betimlerden biridir. Bunda şüphesiz Minos sanatındaki sfenksin, Mısır'daki gibi sürekli bir gelişim göstermemesi önemli bir rol oynamaktadır. Minos kültürünün yaşanmış olduğu yerlerde yapılan kazılarda ele geçen sfenkslerin az olması bunun başlıca sebeplerindedir.

En erken örneklerinin görüldüğü Mısır⁴ ve Ön Asya⁵ sanatlarında, sfenksin iri boyutlu örnekleri bilinmesine rağmen, Minos sanatında sfenks betimleri farklı malzeme üzerinde farklı boyutlarda görülürler. Çoğunlukla değerli taşlar, steatit, terrakotta, minyatür, fresk ve fildişi oymacılığı gibi küçük el sanatları üzerinde görülür. Minos sanatında sfenks figürünün aksine yine orientalizan bir betim olan grifon figürünün daha yaygın olduğuna tanık oluyoruz. Knossos Sarayı'nın taht salonunda, kral veya kraliçe tahtının arkasındaki duvarda karşılıklı olarak grifonlar resmedilmiştir⁶. Grifonların tahtın arkasındaki duvarda resmedilmesi Mısır'da taht kenar destekleri yanında koruyucu olarak kullanılan sfenksleri⁷ hatırlatmaktadır. Taht yanındaki sfenkslerin ve aslanların hükümdarları korumaları gibi burada da aynı işlevi grifonlar üstleniyor olmalıdır⁸.

---

* Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü, e-posta: akintemur@yahoo.com

¹ S. Alexiou, *Minos Uygarlığı* (çev. E.T. Tulunay), İstanbul 1991, s.15.

² H.Demisch, *Die Sphinx, Geschichte Ihrer Darstellung von den Anfängen bis zur Gegenwart*, Urachhaus 1977, s.64.

³ İngiliz araştırmacılar Minos sanatının kökenini Mısır'a bağlarken, Alman araştırmacılar Anadolu'ya, bazı araştırmacılar da Suriye'ye bağlamaktadır. H.Demisch, a.g.e., s.64.

⁴ J. B.Pritchard, *The Ancient Near East in Pictures*, Princeton 1969, s.339, Fig.238.; R.Schulz –M.Seidel, *Egypt, The World of the Pharaohs*, Könemann 1998,s.75, Fig.60-61.

⁵ T. A. Madhloom, *The Chronology of Nea-Assyrian Art*, London 1970, s.95-96, Pl. LXX,1-2; A.Parrot, *Assur die Mesopotamische Kunst vom XIII. Vorchristlichen Jahrhundert bis zum Tode Alexanders der Grossen*, München 1972, s.24, Abb.29-32

⁶ S. Hood, *The Minoans Crete in the Bronze Age*, London 1971, s.111, Pl.89; H.G.Buchholz, *Prehistoric Greece and Cyprus*, Tübingen 1973, Abb. 48; R. Higgins, *Minoan and Mycenaean Art*, London 1997, s. 81, Fig. 86.

⁷ U.Schweitzer, *Löve und Sphinx im Alten Agypten*, Hamburg 1948, s.62, Taf. XV,5.

⁸ Sfenks Mısır sanatı içinde her ne kadar farklı işlevler yüklenmiş olsa da, o aralıksız olarak bir koruma işleviyle özdeşleştirilmiştir. Bu amaçla Gize sfenksinde olduğu gibi hem tapınak veya kutsal alanların girişlerine hemde taht kenarlarına yerleştirilmiştir. H.Bonnet, *Reallexikon der Agyptischen Religions Geschichte*, Berlin 1952, s.747.

Mısır sanatında sfenkslerin farklı şekilde kullanıldıklarına tanık oluyoruz. Bunlardan biride sfenkslerin tapınakların veya kutsal alanların yollarına karşılıklı olarak yerleştirilirken⁹, Ön Asya’da da boğa ve aslan sfenksler şehir veya saray kapıları önünde ikişerli olarak betimlenmişlerdir¹⁰. Knossos Sarayı’nın 1,80 m’lik grifonları bu yönüyle benzer bir işlevi ortaya koyuyor olmalıdır.

Minos sanatında sfenks ilk olarak saraylar dönemi olarak kabul edilen¹¹ çağın (M.Ö. 2000-1700), OM II döneminde ortaya çıkmıştır¹². Ancak bu döneme ait çok az örnek bulunmuştur. Archanes’den en erken örneklerden biri olan M.Ö. 1900-1700 yılları arasına tarihlenen yeşil bir akik taşı¹³ üzerinde betimlenen sfenks oturur şekilde, aslan gövdeli ve kanatsız olarak işlenmiştir (Resim 1). Bukle şeklinde arkaya doğru uzanmış saç yapısına sahip olan sfenkste, benzer bukle yapısı, başın altında da izlenmektedir. Ancak bu buklenin saçın bir devamı mı, yoksa bir sakal mı olduğu tam olarak anlaşılamamaktadır.

Siteia’dan bir mühür¹⁴ üzerinde görülen sfenks ise Archanes örneğinden farklı olarak, ayakta betimlenmiştir (Resim 2). Kanatsız bu aslan gövdeli sfenkste bukleli bir saç yapısı ile karşılaşılıyor.

OM II dönemine tarihlenen Malia’dan başka bir örnek ise kaliteli kilden yapılmış, kabartma bir sfenkstir¹⁵ (Resim 3). Malia sfenksi, Archanes örneğinde olduğu gibi oturur pozisyonda, aslan gövdeli ve kanatsızdır; kuyruk sol kalçanın etrafını sarmıştır. Bu şekliyle Mısır örneklerine¹⁶ benzemektedir. Pençelerde görülen ayrıntılı işçilik, sfenksin gür lülelerle sonlanan dalgalı saçlarında da izlenmek-

⁹ H.Demisch, a.g.e., s.23, Abb.34; R.Schulz –M.Seidel, a.g.e., 166, Fig.36.

¹⁰ J.A.H. Potratz, *Die Kunst Des Alten Orient*, Stuttgart 1961, s.232, Taf.57; E. Strommenger, *Fünf Jahrtausende Mesopotamien*, München, 1962, s.112, Abb. 220-221.

¹¹ Minos Arkeolojisinin kurucusu olan ve Knossos Sarayı’nı kazan Sir Arthur Evans, Minos uygarlığını tanımlamak için üç bölümlü bir kronolojik sistem geliştirmiştir. Eken Minos (EM), Orta Minos (OM) ve Son (Geç) Minos (SM), S.Alexiou, *Minos Uygarlığı* (çev. E.T. Tulunay), İstanbul 1991, s.11.

¹² A. Dessenne, *Le Sphinx, Etude iconographique des Origines a’la fin du seconde Millenaire*, Paris 1957, 178; J.C. Poursat, “Le Sphinx minoen un nouveau document” *Antichita Cretesi* 1, 1973, s.111; H.Demisch, *Die Sphinx, Geschichte Ihrer Darstellung von den Anfängen bis zur Gegenwart*, Urachhaus 1977, s.65.

¹³ Boardman, Greek, s.33, Pl. 30; S. Hood, *The Minoans Crete in the Bronze Age*, London 1971, s.125, Pl. 103; J.C. Poursat, a.g.e., s.111, Taf. XI,1; H.Demisch, a.g.e., s.65, Abb. 172.

¹⁴ J.C. Poursat, a.g.e., s.111, Taf. XI,2.

¹⁵ J.C. Poursat, a.g.e., s.113, Taf. XI,5; R.A. Higgins, *Minoan and Mycenaean Art*, London 1997, s.31, Fig. 20.

¹⁶ G.Perrot, *Historie De L’art Rans L’antiquite*, Paris 1882, s.682-683, Fig.463-464.

tedir. Çenenin altında kısa sakala sahiptir. Baş ve saç yapısı farklı olsa da sfenks gövde yapısı ile Mısır sfenkslerine benzerlik gösterir.

Malia örneği çağdaşları Archanes ve Siteia sfenksleriyle karşılaştırıldığında, Siteia mühründe, kanatsız, yürüyen ve belkemiğinin uzantısında kuyruğa sahip olan bir sfenks izlenir. Dilini dışarı sarkıtmış, dağılmış püskülleri olan stilize bir saç modeli izlenmektedir. Bunlar, onun Malia sfenksinin lülelerle sonlanan saç biçimini hatırlatsa da başının üstündeki boynuzu anımsatan iki çıkıntı Dessenne¹⁷ tarafından Mısır'da Hyksos döneminde (M.Ö. 1640-1532) sıklıkla görülen skrabelerin (=bok böceği) Minos sanatçıları tarafından taklidinin varsayımları olarak kabul edilmektedir.

Archanes mührü üzerindeki sfenks, Siteia örneğine göre Malia sfenksine daha yakın görünmektedir. Her ikisi de oturur pozisyonudur. Archanes örneği ayrıca kafadan başlayan ve büyük bir lülede son bulan çizgili uzun bir saça sahiptir. Bu saçın bir parçası çenenin altından çıkıp göğsünün üzerinde kıvrılmaktadır. Bu iki lüle Mısırlı tanrıça Hathor'un¹⁸ saç stili olarak yorumlanmaktadır¹⁹.

Bulunan iki uçlu bir kolyenin uçlarında yer alan insan başı²⁰ (Resim 4) incelediğimiz sfenkslerin baş yapılarını karşılaştırmamızı kolaylaştırması açısından büyük bir öneme sahiptir. Burada iki büyük lüleden oluşan saç modeli, Archanes ve Malia örneğinde olduğu ense üstünde son bulan kıvrımlara sahiptir. Hiç şüphesiz yüz şekli Malia sfenksi ile tamamen aynı olmamakla birlikte, kakmalarla süslü olan gözünün ve elmacık kemiğindeki çıkıntının benzer olduğu söylenebilir.

Minos sanatındaki bu tipte sfenksin ortaya çıkması farklı şekilde yorumlanmaktadır. Poursat²¹ Anadolu ile, Dessenne²² ise Suriye ile olan ilişkileri ön plana

---

¹⁷ A.Dessenne, *Le Sphinx, Etude iconographique des Origines a'la fin du seconde Millenaire*, Paris 1957, s.45-46.

¹⁸ Hathor-Hator: Mısır'da kadınların, gökyüzünün, ölümler şehrinin tanrıçası. Hathor veya Hathorik saç şekli bu tanrıçanın saç şeklinden gelmekte olup, hem başlık olarak hem de saç stili olarak değerlendirilmektedir. A.J.Evans, *The Palace of Minos at Knossos*, London 1930, s.420.

¹⁹ J.C. Poursat, "Le Sphinx minoen un nouveau document" *Antichita Cretesi* 1, 1973, s.112.

²⁰ R.A. Higgins, *Greek and Roman Jewellery*, London 1961, s.65, Pl. 4,a; C. Hopkins, "The Aegina Treasure" *American Journal of Archaeology* 66-2, 1962, s.183-184, Pl. 53,5; J.C. Poursat, a.g.e., s.113, Taf. XI,4; R.A. Higgins, *Minoan and Mycenaean Art*, London 1997, s.49, Fig. 45.

²¹ J.C. Poursat, a.g.e., s.113.

²² A. Dessenne, a.g.e., s.45.

çıkarmaktadır. Higgins²³ kolyedeki başın saç işlenişinin, kuşkusuz bir şekilde Mezopotamya etkisinden ileri geldiğini belirtir. Önce çok geniş olan ve sonra dar bir lüle ile biten saçın işlenişi kanımca Mezopotamya sanatından doğmuş olabilir. Fakat bu yalnızca yüzeysel bir benzerliktir. Oysa Malia sfenksiyle çağdaş olan New York Metropolitan Müzesi'ndeki Acemhöyük fildişi sfenksinin²⁴ kafasında da, aynı başlık gibi duran, kısa çizgili sıra altında Malia sfenksindeki gibi üç büyük lüle (spiral) ense ve omuz üstünde kıvrılır. Bu benzerliklerin bir rastlantı sonucu olmadığı oturmuş yapıda kendini göstermektedir. Sakellariou²⁵ ise sfenkslerin kafalarında bulunan bu karakteristik süslemelerin çeşitli gerçek veya hayal ürünü canlıların üzerinde bulunduğunu belirtir.

Knossos'dan hiyeroglif mühür damgası²⁶ üzerinde yer alan figür bu konuda bize yol gösterir (Resim 5). Bu mühür damgası üzerindeki figürü Malia sfenksiyle karşılaştırsak, her ikisi de aynı döneme ait olan, iki eserin yüz yapılarında yakın bir benzerlik olduğu görülür. Bu benzerlikler, çıkıntı halindeki kaş kemeri olan gözün aynı tarzda işlenişi, benzer burun, yüzün alt kısmı ve elmacık kemikleridir. Mühür kalıbının yuvarlak zemininin sınırladığı saçlarda, aynı süslü çevre çizgisini ve ense üstünde kısa bir kıvrıma varan paralel çizgileri buluruz. Eğer bu mühür üzerinde görülen figür²⁷ bir Minos prensine (kralına) ait ise olasılıkla Malia sfenksi olasılıkla aynı hükümdarın tasviri olabilir. Bu şekliyle Mısır'da görülen sfenksler hatırlatmaktadır²⁸.

OM II dönemine verilen bu örnekler tam olarak sfenksin kökenini açıklamaya yetmemektedir. OM III döneminde de sfenks figürlerine rastlanmaktadır. Hagia

---

²³ R.A.Higgins, "The Aegina Treasure Reconsidered" *The Annual of the British School at Athens* 52, 1957, s.48.

²⁴ J.V. Canby, "The Walters Cappadocian Tablet and The Sphinx in Anatolia" *Journal of Near Eastern Studies* 34, 1975, s.235, Fig.9-10.

²⁵ A.Sakellariou, *Les Cachets Minoens De La Collection Giamalakis*, Paris 1958, s.111.

²⁶ P.Demargne, *Die Geburt der Griechischen Kunst*, München 1965, s.425, Abb. 147; Boardman, *Greek*, s.92, Pl. 14; S. Hood, *The Minoans Crete in the Bronze Age*, London 1971, s.82, Fig. 43; J.C. Poursat, "Le Sphinx minoen un nouveau document" *Antichita Cretesi* 1, 1973, s.114, Taf. XI,6.

²⁷ Bu figürün portre karakteri taşıdığı kabul edilmektedir. A.M. Mansel, *Ege ve Yunan Tarihi*, Ankara 1995, s.46.

²⁸ Mısır'daki aslan gövdeli sfenkslerin yüzleri firavunları temsil etmektedir. J.Vercouter, *L'Egypte Et Le Monde Egeen Prehellenique*, Cairo 1956, s.201.

Triada'dan steatitten yapılmış kanatsız ve oturur pozisyonundaki sfenks²⁹, basık görünümüyle oldukça dikkat çekicidir (Resim 6).

Knossos'dan aynı döneme tarihlenen duvar resmi üzerinde ise ilk kez kanatlı bir sfenks örneğiyle karşılaşırız³⁰. Kanatlı ve yatar pozisyonda ele alınmış olan sfenksin, aşırı tahrip olmasına karşın saç ve yüz işlenişinden dişi olduğu anlaşılmaktadır. Zakro'dan bir mühür³¹ üzerinde de kanatlı sfenks betimlenmiştir (Resim 7). Ancak Knossos örneğinden oldukça farklıdır. Burada sfenks cepheden verilmiş, tıpkı istiridye kabuğunu andıran kanatlara sahiptir; kafası profilden verilmiştir ve başında ucundan iki tüy veya püskülün sarktığı bir başlık taşır.

Geç Minos dönemine verilen Hagia Triada'dan bir mühür³² üzerinde ise ön ayakları üstüne çömelmiş kanatlı bir sfenks vardır (Resim 8). Başında Zakro mühüründe olduğu gibi ucundan tüyün çıktığı başlık görülür. Başlıktaki bu tüy, Minos sanatında kadın³³ ve erkek betimlerinde³⁴ sıkça görülür. Sfenksin boynunda görülen madalyonun ilk örnekleri ise Mısır'da, haremdeki Suriyeli kadınları sembolize eden sfenkslerin³⁵ boynunda görülür.

Girit'ten Zafer Papura'dan bir aynanın fildişi sapında yer alan sfenks³⁶ ise Girit-Suriye ilişkisini ortaya koyması bakımından önem taşır (Resim 9). Bir palmetin üzerinde oturur şekilde tasvir edilen sfenks, önden verilen açılmış kanatlarıyla Suriye örneklerini³⁷ hatırlatmaktadır. Başında, Zakro ve Hagia Triada örneklerinde olduğu gibi tüylü başlık taşımakta olup, göğsünde madalyonu andıran spiral bulunmaktadır.

Minos sfenksinin gelişimini özetleyecek olursak; OM II'de görülen ilk sfenks tasvirleri kanatsız, profilden, çömelmiş veya ayakta tasvir edildiklerini ve bu dönemde sfenkslerin cinsiyetlerinin belirlenemediklerini söyleyebiliriz. OM III

---

²⁹ S.Hood, a.g.e., s.111, H.Demisch, *Die Sphinx, Geschichte Ihrer Darstellung von den Anfängen bis zur Gegenwart*, Urachhaus 1977, s.66, Abb. 173; E. H. Cline, "Hittite Objects in the Bronze Aegean" *Anatolien Studies* XLI, 1991, s.133-134, Pl. XXI,C.

³⁰ H.Demisch, a.g.e., s.66, Abb. 174.

³¹ H. Frankfort, "Notes on the Cretan Griffin" *The Annual of the British School at Athens* 37, 1936-37, s.117, Fig. 17; H.Demisch a.g.e., s.66, Abb. 175.

³² H.Demisch, a.g.e., Abb. 177, s.66.

³³ E.Vermeule, *Greece in the Bronze Age*, London 1972, Pl. XXVIII,A.

³⁴ J.M. Cook, *The Greeks In Ionia And The East*, London 1970, Pl. VIII; S.Marinatos, *Kreta, Thera und Das Mykenische Hellas*, München 1973, s.48, Fig. 125

³⁵ H.W. Helck, "Die liegende und geflügelte weibliche Sphinx des neuen Reiches" *Mitteilungen des Instituts für Orientforschung* 3, 1955, s.9-10

³⁶ H.W. Helck, a.g.e., s.3, Abb. h; H.Demisch, *Die Sphinx, Geschichte Ihrer Darstellung von den Anfängen bis zur Gegenwart*, Urachhaus 1977, s. 67, Abb. 179.

³⁷ H.Demisch, a.g.e., s.67.

döneminden itibaren sfenks örnekleri artmaya başlamış ve ilk kez kanatlı sfenks görülmüştür.

Sfenklerin, OM II döneminden önce neden görülmedikleri sorusuna en mantıklı cevabı Dessenne³⁸ vermiştir. Ona göre Girit'te ilk saraylar döneminin çöküşünün ardından, Giritliler yeniden yapılanmak için yabancı kaynaklara açılmaya mecbur kalmışlar ve Girit'in doğuyla olan ticari ilişkilerinin sonucunda da sfenksi, Mısır ve Suriye'den almışlar ve benimsemişlerdir.

Giritliler sfenksi dışarıdan almış olmakla birlikte ona kendi sanatsal özelliklerini de eklemeyi ihmal etmemişlerdir. Bu özelliklerden en önemlisi şüphesiz sfenkslerin baş süslemeleridir. Mısır'da sfenkslerin başında izlenen atef tacı³⁹, Girit'te ucundan bir püskülün dalgalandığı başlık modeline dönüşmüştür. Bu durum Giritlilerin sfenksi olduğu gibi taklit etmeyip geliştirdiklerini kanıtlamaktadır.

M.Ö. 1400 yıllarına doğru Minos uygarlığı büyük bir felaketle son bulmuştur. Bu dönemde tarih sahnesine çıkan Akaların (Miken) Yunanistan'da ve adalarda yaklaşık 300 yıl sürecek hakimiyeti başlar⁴⁰.

Minos sanatında olduğu gibi Miken sanatında da sfenks tasvirlerine sıkça rastlanır. İlk örneğimiz bir mezar odasında bulunan altın yüzük⁴¹ üzerinde betimlenmiş oturur pozisyonda, antitetik iki sfenkstir (Resim 10). Sfenkslerin arasında hayat ağacı motifi bulunmaktadır. Kanatlı olarak resmedilmiş sfenkslerin başlarında Minos sfenkslerinde olduğu gibi dalgalanan bir tüy (püskül-bant) bulunmaktadır. Burada en dikkat çeken nokta, sfenkslerin bacaklarında görülen pantolonu andıran giysidir. Bu giysi M.Ö. 14. yüzyılda ortaya çıkan Mısır⁴² ve Ön Asya'da⁴³ görülen önlüklerin⁴⁴ devamı izlenimini veriyor. Sfenkslerin boyunlarında ise çifte spiral veya karmaşık bir madalyon bulunmaktadır.

Diğer bir örnek Atika'dan bir fildişi kabartma⁴⁵ üzerinde görülür (Resim 11). Oturur pozisyonda, kanatlı bir şekilde yapılan sfenksin kanatları, Zafer Papura

---

³⁸ A.Dessenne, *Le Sphinx, Etude iconographique des Origines a'la fin du seconde Millenaire*, Paris 1957, s.178.

³⁹ Kral ve tanrıların simgesi. G. Lise, *Mısır Sanatını Tanıyalım (çev. E. Soley)*, İstanbul 1978, s.64

⁴⁰ A.M. Mansel, *Ege ve Yunan Tarihi*, Ankara 1995, s.58.

⁴¹ H.Demisch, a.g.e., s.67, Abb.180.

⁴² E.Yavi-N.Y.Yavi, *Tarih Öncesi çağlardan Günümüze Mısır*, İzmir 1996, s.101-102.

⁴³ M.E.L. Mallowan, *Nimrud and its remains I-II*, London 1966, s.560,562, Fig.504

⁴⁴ Önlük (etek) Mısır özelliğidir. E.Akurgal, *Orient et Occident La naissance de l'art Grec*, Paris 1964, s.154.

⁴⁵ Demargne, *Die Geburt der Griechischen Kunst*, München 1965, s.430, Abb. 338; H.G. Buchholz, *Prehistoric Greece and Cyprus*, Tübingen 1973, s.107, Fig. 1284;

örneğinde olduğu gibi cepheden verilmiştir. Kuyruk da yine aynı şekilde “s” çizmektedir. Başının üstünde dalgalanan bir tüye sahip olan sfenksin saç bukleleri omuzları üzerine dökülmüştür. Kafası ise geriye doğru çekilmiştir.

Mykenai’den altın bir yüzük taşı üzerinde görülen sfenkste⁴⁶ ise, Miken sanatının en karakteristik öğelerinden biri olan spiraller, sfenksin üç yerinde; kuyruk, göğüs ve başlıktaki süslerde görülür (Resim 12). Bu spiral bezemesini Miken sanatının gerek süs eşyaları üzerinde⁴⁷ gerekse seramikleri üzerinde⁴⁸ sıkça görebiliyoruz.

M.Ö. 15. yüzyıla tarihlenen bir fildişi tarak üzerinde⁴⁹ iki sıra sfenks çiftiyle karşılaşıyoruz. Alt sırada üç sfenkse, üst sırada iki sfenks ve aralarında bir çiçek rozete yer verilmiştir. Sfenksler oturur pozisyonda yapılmış olup, kanatları cepheden verilmiştir. Kuyruk diğer örneklerde gördüğümüz gibi “s” şeklinde, başta ise dalgalanan tüylü bir başlık bulunmaktadır.

Benzer işleyiş M.Ö. 1200’lere tarihlenen Mykenai’den bir başka fildişi kabartma⁵⁰ üzerinde de görülür (Resim 13). Ancak bir farkla, burada antitetik duruşlu sfenksler oturur pozisyonda değil, ayakta işlenmiştir. Bu duruş dışındaki diğer tüm ayrıntılar, incelediğimiz diğer sfenkslerle benzerdir. Miken ustaları bu alışlagelmiş sfenks biçiminin yanında farklı tiplerde denemişlerdir.

Pylos’dan aynı tarihten bir duvar resminde⁵¹ antitetik duruşlu, oturur pozisyonda bir sfenks çifti karşımıza çıkar (Resim 14). Sfenkslerde en çok dikkat çeken uzuv kanatlardır. Diğer örneklerde cepheden verilmiş açık kanatlar burada farklı olarak içbükey şekilde yukarıya doğru kıvrılmış olarak işlenmiştir. Boyunlarda spiral kolyelere yer verilen sfenkslerin saç yapıları diğer sfenkslerle benzer tarzda-

---

S.Marinatos, *Kreta, Thera und Das Mykenische Hellas*, München 1973, s.78, Fig.240; H.Demisch, *Die Sphinx, Geschichte Ihrer Darstellung von den Anfängen bis zur Gegenwart*, Urachhaus 1977, s.67, Abb. 181; R.A. Higgins, *Minoan and Mycenaean Art*, London 1997, s.134, Fig. 163.

⁴⁶ S.Marinatos, a.g.e., s.86, Fig. 228; H.Demisch, a.g.e., s.67, Abb. 182.

⁴⁷ R.Higgins, a.g.e., s.167, Fig.207

⁴⁸ W.R.Biers, *The Archaeology of Greece*, London 1988, s.82, Fig. 3.20

⁴⁹ H.Demisch, a.g.e., s.68, Abb. 183.

⁵⁰ L.W. Taylour, *The Mycenaean Southampton* 1972, s.120, Pl.45; E.Vermeule, *Greece in the Bronze Age*, London 1972, s.215, Pl. 37b; H.Demisch, a.g.e., s.68, Abb. 184; J.C. Poursat, *Catalogue Des Ivories Myceniens Du Musee National D’Athenes*, Paris 1977, s.43-44, s.Pl.XII,138 ;R.A. Higgins, *Minoan and Mycenaean Art*, London 1997, s.130, Fig. 162.

⁵¹ C.W. Blegen, “The Palace of Nestor Excavations of 1961” *American Journal of Archaeology* 66-2, 1962, 148, Fig. 12; H.Demisch, a.g.e., s.68, Abb. 185.

dır. Fakat burada Miken sfenkslerinin karakteristik özelliği olan dalgalı tüylü başlık görülmemektedir.

Miken sfenkslerinde sıklıkla görülen başlığa takılı dalgalı tüy, tartışma konusudur. Helck⁵² bu dalgalı tüylü başlığın, Miken kadın tiplerinin baş süsü olduğunu, kökeninin başka bir yerde aranmaması gerektiğini ileri sürerken, Marinatos⁵³ Mısır'da Eski Krallık döneminden itibaren lotus bezemeli başlık kullanıldığını, Miken başlıklarındaki dalgalı tüyün de stilize lotus çiçeği olduğunu ileri sürerek, bu başlığın kökenini Mısır'a bağlar.

Şüphesiz Miken sfenksleri üzerinde, Mısır ve Suriye etkisi tartışma götürmez. Ancak ilk örneklerini Miken sanatında gördüğümüz bu dalgalı tüylü başlık bizce Girit buluşu olmalıdır. Giritliler M.Ö. 15.yüzyılda Mısır'la ve Suriye ile yapılan ticaret sonucunda kanatlı dişi sfenksi tanımış ve kullanmaya başlamışlardır⁵⁴. Suriye ve Mısır sfenkslerinde görülen lotus-palmet süslü başlığı gören Giritli ustalar, bu başlığın yerine kendi kadın ve tanrıça figürlerinin başında görülen dalgalı tüyü, başlığa yerleştirmiş olmalıydılar.

Gördüğümüz örnekler ışığında Miken sfenkslerinin genelde uzanmış yatar pozisyonda betimlendiklerini söyleyebiliriz. Kanat bir kaç örnek dışında açılmış ve cepheden verilmesiyle dikkat çeker. Kuyruk tüm örneklerde yukarı kalkık pozisyonda "s" şeklindedir. Başın profilden işlendiği sfenkslerde başlıkta izlenen dalgalı tüy Miken sfenkslerinin en karakteristik özelliğidir. Sfenkslerde dikkati çeken başka bir özellikte sıklıkla kullanılan spiral motiftir. Bunları göğüs üzerinde, kanatta ve kuyruk ucunda izleyebiliyoruz.

Miken sfenksleri Minos sfenkslerinin devamı olarak görünse de, Minos sanatında Mısır ve Suriye etkileriyle ortaya çıkan sfenks, henüz tam anlamıyla belirli bir yapı ortaya koymazken, Miken sanatına gelindiğinde belirli yapısı ve kendine has özellikleriyle görür görmez "Bu Miken sfenksidir" diyebileceğimiz noktaya gelmiş ve Girit-Miken sfenks tipi ortaya çıkmıştır. Buna şaşmamak gerekir. Çünkü Girit ve Miken ilişkilerini, seramik, heykeltıraşlık, süs eşyaları gibi hemen hemen sanatın her dalında görebilmek mümkündür.

---

⁵² H.W. Helck, "Die liegende und geflügelte weibliche Sphinx des neuen Reiches" Mitteilungen des Instituts für Orientforschung 3, 1955, s.3.

⁵³ S.Marinatos, "Numerous Years of Loyal Life From Mycenae" The Annual of the British School at Athens 46, 1951, s.102.

⁵⁴ S.Alexiou, *Minos Uygarlığı* (çev. E.T. Tulunay), İstanbul 1991, s.159-160.

Resim 1

Resim 2

Resim 3

Resim 4

Resim 5

Resim 6

Resim 7

Resim 8

Resim 9

Resim 10

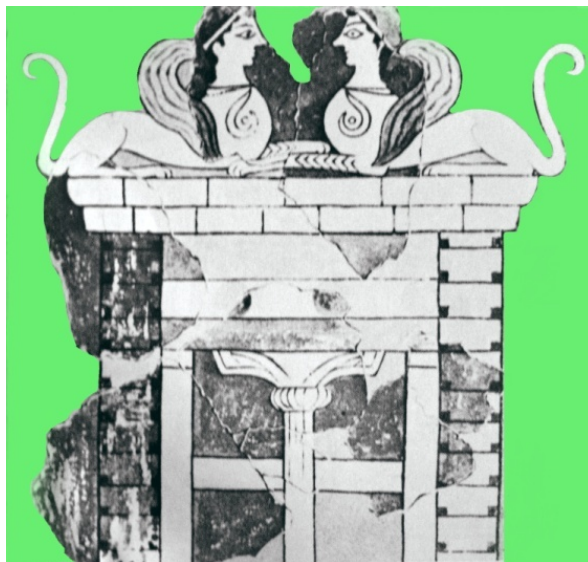
Resim 11

Resim 12

Resim 13

Resim 14